

. (accesat: 23.05.2017).

9. Бурдые П. За ангажированное знание. Неприкосновенный запас, 2002, № 5. <http://bourdieu.name/content/burde-za-angazhirovanoe-znanie> (accesat: 12.09.2018).

10. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI в. Москва: Логос, 2004, p.5.

11. Мандзаридис Г. Глобализация и глобальность: химера и истина. Фессалоники, 2001, p.21.

12. Ibidem, p.87.

13. Ibidem, p.93.

14. Ibidem., p.94.

15. Ibidem, p.95.

16. Ibidem, p.97.

CONCEPTE MORAL-CREȘTINE ÎN CRONICILE LUI GRIGORE URECHE, MIRON COSTIN, ION NECULCE

Dumitru Căldare, dr. hab., conf.univ.

Universitatea de Stat din Moldova

MORAL-CHRISTIAN CONCEPTS IN THE CHRONICLES OF GRIGORE URECHE, MIRON COSTIN, AND ION NECULCE

In this article there are explained some important aspects regarding the moral - Christian physiognomy of the Moldovan society from the Romanian Chronography from the 16th and middle of the 18th centuries reflected in works of Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce ; Good and Evil, Sin and Punishment Justice and Injustice, the respecting of Christian belief, the conception and realizing of the rituals and of moral- Christian norms through real deeds, the determining role of the churches and monasteries in the moral development of people, the cult of relics, the meaning of the marvels, the significance of the Cross.

Studierea operelor lui Gr.Ureche, M.Costin, I.Neculce, demonstrează că în centrul lor se află asemenea categorii moral-creștine, precum sunt Păcatul și Pedepsa, Binele și Răul, Dreptatea și Nedreptatea, acestea constituind elementele principale ale fizionomiei moral-creștine a neamului românesc. De notat însă că în diferite circumstanțe istorice predominau și unele,

și altele sau unele, ori altele. Determinante sunt totuși faptele bune – binele în general. Astfel, M. Costin accentuează valoarea binelui și paguba răului în viața oamenilor și în devenirea societății. Apreciind conținutul fiecărei fapte sub semnul binelui sau al răului, cronicarii formulează anumite concluzii și deducții exprimând în așa mod conceptele etico-moral-creștine. Pornind de la determinismul providențialist, care domină cronicile, avem tot temeiul să afirmăm că fapta bună posedă o semnificație dublă, cronicarii crezând în consecințe de apreciere supremă și pe lumea aceasta, și pe lumea cealaltă.

Cronicarii, fiind adevărați creștini, descriu cursul anilor și viețile domnitorilor, evenimentele și faptele care au loc în societate, manifestând astfel un interes deosebit pentru istorie, întrucât anume aceasta cuprinde și reflectă temeliile credinței creștine, concepute de ei. De aceea faptul în ce mod au fost concepute de oameni anumite ritualuri religioase, care a fost credința lor în perioada medievală, cum respectau ei cerințele moralei creștine, cum apărau ei credința creștină în timpurile de grea cumpănă prezintă un interes deosebit pentru toți cei care vor să se documenteze în trecutul istorico-creștin al neamului, cu anumite generalizări pentru viitor.

Cronicile demonstrează, în mod convingător, că fizionomia morală a societății moldovene feudale capătă o adevărată determinare și integritate în viața ei moral-creștină. Poporul român este un popor creștin de viță ortodoxă. Când Sfântul Apostol Andrei a venit pe meleagurile noastre, el a găsit aici un popor cuminte și iubitor de Dumnezeu. Este semnificativ faptul că „desfășurarea etnogenezei românilor a fost însoțită de răspândirea creștinismului în aria de formare a acestui popor, ceea ce a fundamentat afirmația că „românii s-au născut creștini”. Potrivit tradiției, Sf. Apostol Andrei, cel întâi chemat la apostolat de Hristos, ar fi predicat în Scythia Minor (Dobrogea). Dacă nu există o confirmare prin surse a acestei tradiții, este de netăgăduit faptul că în Scythia Minor a pulsat de timpuriu o puternică viață creștină, atestată de numeroși martiri din această zonă” [1]. Și Nestor Vornicescu, de asemenea, accentuează că în Dacia creștinismul a pătruns din provinciile de la sudul Dunării, din Macedonia, Tracia, de la Sirmium și din Scythia Minor, unde predicaseră Sfinții Apostoli sau ucenicii lor apropiați” [4].

Examinând categoriile dominante ale moralei creștine – binele și răul, putem presupune că nu întotdeauna ceea ce ni se pare nouă că este bine

posedă această valoare și este acceptat de Divinitate, sau dacă ceva ni se pare că este rău, în realitate nu e rău cu adevărat. În cazurile în care judecata morală a divinității se deosebește de aprecierea omului în așa mod încât ceea ce pentru om e negativ, iar pentru Dumnezeu poate fi pozitiv, atunci sunt posibile situații când omul, considerând că el e bun în aprecierea acestei fapte, exprimă în realitate un nonsens. Prin urmare, teza potrivit căreia Dumnezeu e bun și înțelept cuprinde două aspecte: 1) bunătatea divină e concepută de om altfel și deci se deosebește de aceasta: 2) putem admite și ipoteza că omul nu-l prea înțelege pe Dumnezeu, însă se supune, în virtutea credinței și datorită înțelepciunii, măreției și atotputerniciei Lui. Și totuși ce domină în lume, în societate, în viață – Binele sau Răul? Din cele relatate de cărturari, deducem că Binele se afirmă cu greu, prin mari obstacole și primejdii, iar Răul e prezent la orice pas. Și astfel viața moral-creștină are drept obiectiv principal al său afirmarea Binelui și iubirea aproapelui.

Un aspect sau o manifestare reală a Binelui este apărarea creștinismului Cr.Ureche, M.Costin, I.Neculce descriu cu o satisfacție deosebită aceste aspecte (manifestări), când domnitorii sau alți mari demnitari, inclusiv boierimea, se pronunțau în apărarea celor mai sfinte lucruri-fapte – apărarea creștinismului. Ei reproduc evenimente când suveranii țărilor creștine se uneau la lupta comună împotriva turcilor, pe care-i numeau „păgâni”.

În ajunul unei invazii turcești, «craii leșăscu» au trimis soli pe la toate țări creștine, dându-le știre de vinirea asupra sa a împăratului turcescu, cu toată puterea împărăției lor” [2, p.159].

Fiind oameni credincioși și adepți fideli ai creștinismului, cronicarii considerau învățătura lui Hristos ca cea mai dreaptă și cea mai adevărată. De aceea, în viziunea lor, apărarea creștinismului era o datorie sfântă a oricărui om cu adevărat credincios și cu dragoste de Dumnezeu. Deci, domnitorul țării, fiind mesagerul lui Dumnezeu pe Pământ, merită toată elocvența și tot respectul supușilor săi. Conform canoanelor bisericești, toți supușii sunt datori să îndeplinească întocmai poruncile domnitorului, cazurile de ne-supunere fiind calificate drept necredință sau uneltiri ale satanei, „vechiul dușman al neamului omenesc”. Pe vinovați îi așteptau pedepse crunte.

În legătură cu asemenea situații, cronicarii evidențiază mai multe nerespectări ale cerințelor moralei creștine și ale Sfintei Scripturi în ansamblu și, respectiv, multe pedepse divine; iar concluzia ar fi următoarea: lupta permanentă pentru scaunul domnesc reflectă în mod clar, încălcarea po-

runcilor moralei creștine. Și deși neamul nostru este creștin, dreptcredincios. istoria lui este dominată de lupta permanentă pentru putere și deci și de păcate, unele mai grave decât altele. Potrivit cronicarului, „Domnul, ori bun, ori rău, de la toate primejdiile ferit trebuie, că oricum este de la Dumnezeu, este, precum zice Sfânta Scriptură. Nu este nici o putere fără numai de la Dumnezeu“ [3].

Cronicarii dezaprobă vrajba dintre creștini; dintre moldoveni și polonezi (leși), dintre moldoveni și unguri, precum și, îndeosebi, vrajba dintre Țările Române creștine. Ei îi acuză pe domnitorii creștini, care îi lăsau pe moldoveni singuri în fața turcilor păgâni – adevărații dușmani ai întregii creștinătăți. Și, dimpotrivă, descriind evenimente istorice ce cuprindeau și aspecte de afirmare creștinească, cronicarii manifestă prin aceasta și un adevărat patriotism. Relatând, de exemplu, despre apropierea lui Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, de Podolia. ai cărei locuitori, deși se aflau în supușenie polonă, erau de viță ortodoxă, Miron Costin remarcă, cu referiri la izvoare polone: „Scrie Hronograful Leșescu că așe era de vestit Mihai-vodă și la Ieși. cât țara Podoiiii fiindu de lege de suptu ascultarea patriiarhului de Țarigrad, ca și noi, pe acele vremi avându mari zarvă și price cu papistașii pentru lege, aștepta cu bucurie pre Mihai-vodă să vie, știindu-l de o lege cu dânșii, să i se închine toți podolenii” [2, p.142].

Din textul cronicilor deducem că autorii acestora acuză faptele de încălcare a cerințelor credinței, a ritualurilor religioase, îndeosebi, nerespectarea posturilor, a săvârșirii căsătoriilor și a cununiilor în perioadele interzise de biserică, precum și alte ritualuri și canoane bisericești și, în același timp, aprobă întru totul devotamentul creștin. Exemplu concludent: în pofida faptului că Suceava era înconjurată de oastea ungurească, Ieremia-vodă „n-au vrut să iasă din beserecă pân nu s-au săvârșit sfinta slujbă” [2, p.1381]. în unele cazuri, nerespectarea ritualurilor sau a cerințelor creștine este examinată în legătură cu neînțelegerea esenței jugului otoman, a războaielor nesfârșite, care aveau loc pe teritoriul Moldovei, sau a calamităților naturale.

În context este semnificativ și exemplul din care rezultă că Miron Costin condamnă pe Gaspar-vodă care „niceodată post n-au avut, că pre ascunșii în toate posturile mânca carne” [2, p.157]. În același timp, el laudă faptele creștinești ale lui Barnovschi-vodă, om cu frica lui Dumnezeu, „de care mărturisii Toma vornicul, fiindu postelnic al doilea la dînsul, că era Barnovschii-Vodă om dumnadzăiescu, și mare rugătoriu spre Dumnedzău” [2,

p.178]. Acceptarea și respectarea ritualurilor creștine demonstrează un anumit climat religios, anumite relații între biserică și credincioși, a unei anumite atmosfere spirituale, în genere. Conștientizarea acestor cerințe-ritualuri se înscrie perfect în atmosfera religioasă a vremii, iar meditățile asupra esenței lor sunt imanente întregii vieți creștine. Astfel, revolta cronicarilor, îndeosebi, în cazurile în care domnitorii sau alți mari demnitari ai țării nu respectau posturile, pornea de la faptul că postul, fiind un ritual de purificare spirituală, avea scopul de bază de a ajuta credincioșilor să intre în comuniune cu Domnul Iisus Hristos. Postul, și îndeosebi Postul mare, avea o semnificație sporită în viața credincioșilor, care prevedea, de asemenea, și anumite restricții. Grigore Ureche îl acuză vehement pe Despot-vodă care, fiind un aventurier, un intrus și un eretic, a ajuns domn al Țării Moldovei. Având o altă confesiune, nefiind „pravoslavnic”, el devine „răsipitor de lege, că nu numai că călca obiceiurile țării și face și jafuri, ce și legea cu totul rămăsese de batjocură” [2, p.93]. Despre Alexandru Lăpușeanu, care omorâse mulți boieri și care semăna groază și moarte, cronicarul scrie că „după atâta nedumnezeire îi păriia că s-au răscumpărat inima” [2, p.99].

Cronicile demonstrează, în mod convingător, că faptele oamenilor căpătau o legitimitate mai adecvată (chiar și în corespundere cu canoanele religioase) numai atunci când erau autorizate de reprezentanții bisericii. În felul acesta, „Ciogolea, spătarul (în timpul domniei lui Vasile Lupu) i s-a destăinuit lui Iosaf, egumenul, care era și duhovnic al tuturor boierilor, despre fuga și trădarea lui Ștefan Gheorghe, logofătul. Egumenul era dispus să respecte întru totul credința neștrămutată în sfințenia cuvintelor mărturisite. Acest jurământ, însă, fiind dezlegat de vlădica Varlaam, mitropolitul, a devenit cunoscut domnitorului Vasile-vodă și apoi tuturor”.

Cu mare durere în suflet descrie Miron Costin faptele amorale, exprimate prin fățarnicie, încălcarea jurământului sau trădare. Nu cu mult timp înainte de aceasta, logofătul Gheorghe Ștefan (care tindea să ocupe scaunul domnesc pe cale violentă) vine la domnitorul Vasile-vodă „cu fața scornită de mare măhniciune”, având și o „hârtie scornită”, precum că jupâneasa lui este bolnavă. Pentru o evidențiere mai profundă, mai integră a momentului, a semnificației și a consecințelor lui, Miron Costin reproduce și anumite stări psihologice. Vasile-vodă este adânc îngrijorat, „din biserică l-au lovit gânduri de purcesul logofătului, așa fără nădejde”. Participanții la acest complot sunt neliniștiți și suferă o dramă sufletească greu de suportat, „cât

pre pășitul lor și pre căutătură, cine le-ar fi luat seama, le-ar fi cunoscut îndată vina”.

Grigore Ureche accentuează profund semnificația moralei creștine în ciclul de capitole morale generalizatoare a unor fapte și evenimente istorice însemnate – „Nacazanie silnim, adecă certarea celor puternici”, „învățatură și certare”. „Certare și învățatură”. Consemnăm faptul că aceste capitole de nuanță moralizatoare, care de obicei urmează după evenimente de o excepțională semnificație sau după anumite concluzii povățuitoare, care decurg din expunerea unor sau altor fapte istorice. îl obsedează în permanență pe cititor, atenționându-l asupra tezei inițiale, expuse în „Predoslovie” – aspectul moralizator. Dar chiar și acest fapt, în aparență nedominant, iar în realitate prezent în cronici, care le atribuie acestora o alură sobră, este un argument în plus privind respectarea de către cronicari a cerințelor universale unanim acceptate privind rolul moralizator al operelor istorico-filosofice și literare. Cu atât mai mult, cu cât cronicarii sunt conștienți de faptul că opera creată de ei constituie un instrument adecvat de cunoaștere a lumii existente și a comportamentului oamenilor în acest proces.

Fiind un bun creștin, Grigore Ureche e întotdeauna de partea „țării” și a crucii, avertizând pe făptași de acțiunea necondiționată a justiției supreme. „Dumnezeu cel dreptu, cela ce ceartă nedireptatea și înalță dreptatea, cu câtă certare pedepsește pre ceia ce calcă jurământul” [2, p.54]. Dumnezeu este simbolul dreptății.

Cronicarii acceptă cu tot sufletul faptele domnitorilor sau ale altor demnitari care apără credința strămoșească chiar și cu propria viață. Scena decapitării lui Constantin Brâncoveanu, domnitorul Munteniei, și a familiei sale este prezentată de Ion Neculce în felul următor: „Deci l-au scos și au tăiet capetele, întâi a patru cuconi ai săi, apoi și al lui și a câțiva boieri, sluji ai lui... Atunce. cându-i tăie feciorii, au fost dzi când unul să-l turcească, să nu-l taie, dar tată-său l-au îmbărbătat tare, să nu-și lasă legea” [2, p.413-414].

Cronicarul este impresionat de aceste fapte creștinești, de acest devotament neșarmurit față de Sfânta Biserică Creștină, față de religia creștină. Biserica Ortodoxă română i-a canonizat mai apoi pe Constantin Brâncoveanu și pe fiii săi.

Spiritul de observare aproape desăvârșit în arta portretistică a lui I.Neculce s-a manifestat mai ales în expunerea portretului lui Dosoflei, marele cărturar al neamului românesc: „Acestu Dosofteiu mitropolit nu

era om prostu de felul lui. Și era neam de mazit: pre învățat, multe limbi știe: elinește, latinește, slovenește și altă adâncă carte și-nvățătură, deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel. în țara noastră pe-aceasta vreme nu este om ca acela” [2, p.5].

Textele cronicilor demonstrează că în viața religioasă (spirituală) a neamului românesc mănăstirile, bisericile dețineau un loc central, determinant, iar faptele și acțiunile oamenilor erau finalizate cu anumite aprecieri creștinești. În acest context, biserica, ca locaș sfânt al lui Dumnezeu sau casa lui Dumnezeu pe Pământ, reprezintă instituția principală a creștinismului, comunitatea religioasă care profesa activitatea liturgică. Anume în cadrul bisericii se obținea armonia între cer și pământ. Între viața pământească și cea de dincolo de mormânt – în cel mai general mod, însă Bisericile concentrau în sine spiritualitatea poporului, viața lui religioasă, privită sub manifestările și aspectele concrete, precum și în legătură cu ritualurile și tradițiile existente în acea perioadă, îndeplinind funcțiile de sacralizare privind cultul și devoțiunea colectivă față de divinitate, bisericile constituiau, în același timp, nu numai un scut de nădejde în temeinicia vieții social-economice și politice a țării, ci exprimau și cel mai adecvat simbol al culturii naționale. Anume din aceste considerente cronicarii aduc argumente decisive în favoarea consolidării și apărării credinței creștine și deci a spiritualității neamului în general.

Chiar de la începutul Letopiseșului său, Grigore Ureche menționează faptul că Alexandru-vodă „au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova. Bistrița și Moldovița, în doi ani a domniei sale...” Așjidiria și mitropoliia de la Suceava și episcopia de la Rădăuți și mănăstirea Neamțului și alte mănăstiri” [2, p.30-32]. Din relatările cronicarului aflăm că Alexandru cel Bun considera atmosfera spirituală a epocii (atmosfera religioasă) drept cerință primordială pentru viața oamenilor și consolidarea statului. „Așjidirea întâiaș dată au trimis de au luat blagoslovenie de la patriarșii răsăritului și au făcut mitropolit, de l-au așezat la scaun, la mitropolie în Suceava” [2, p.32].

Trecutul eroic. înălțarea de biserici și mănăstiri după fiecare victorie, respectarea posturilor și a altor canoane religioase, darurile făcute bisericilor contribuiau, în mare măsură, la cultivarea unor sentimente religioase profunde în conștiința boierilor, țăranilor, oștenilor. Grigore Ureche scrie că Ștefan-vodă „au făcut 44 de mănăstiri” [2, p.5,8]. În O samă de cuvinte, Ion Neculce menționează, în legenda a II-a, că „Ștefan-vodă cel Bun multe răz-

boaie au bătut. Și așe se aude din oameni vechi și bătrâni, că câte războaie au bătut, atâte mănăstiri cu biserici au făcut” [2, p.267]. „După izbânda cu noroc”, obținută de oastea Moldovei asupra „ieșilor” în Codrul Cosmînelui, Ștefan-vodă „au ziditu biserica pre numele sfintului mucenicii Dimitrie, în târgu în Suceava, care trăiește și pană astăzi”. în continuare, cronicarul argumentează că înălțarea acestei biserici nu este un fapt întâmplător. „Zic unii să să fie arătat lui Ștefan-vodă la acest războiți sfintul mucenicu. Dimitrie. călare și într-armatu ca un viteazu, fiindu-i întru ajutoriu și dând vâlhvă oștii lui” [2, p.54].

Astfel, divinitatea, care prin Sfântul mucenic Dimitrie a însuflețit și a încurajat oastea moldovenească în lupta împotriva leșilor din Codrul Cosminului, apare și în alte ipostaze. Ea se arată în vis domnitorului-tiran Alexandru Lăpușeanu și acesta, în cele din urmă, a zidit o biserică la Pângarați. însă a zidit-o mai mult de frică, decât de bună voie, că de multe ori i s-a arătat în vis sfântul mucenic Dimitrie, „de-î îngrozii ca să-i facă biserica pre acel loc, s-au apucat cu toată osârdii și o au făcut” [2, p. 87]. Faptul acesta ne dovedește că în unele circumstanțe sfintele locașuri erau înălțate mai mult din frică decât din devotament credincios adecvat, generând la persoanele implicate suferințe sufletești și stări psihologice profunde. Alexandru Lăpușeanu a fost impus, într-un anumit mod, să-și conceapă fărădelegile și crimele săvârșite, spovedindu-se în fața Celui de Sus, reprezentat de Sfântul mucenic Dimitrie.

După victoria de la Catlabuga, unde Ștefan cei Mare „au topit toată oastea turcească... au zidit biserica pre numele sfintului Nicolae, în târgul lașilor” [2, p.50].

Domnitorul Vasile-vodă Lupul a făcut multe și inimoase lucruri creștinești prin care a dovedit devotamentul său și al țării față de Sfânta Cruce. Miron Costin relatează că „au zidit Vasilie-vodă și laudate mănăstiri, și aice, în orașul leșilor, întâi supt numele a trei sfinți învățători a besericii. ce să dzice Trieh Svetitelei, mai pe urmă mănăstirea, a doa mănăstire, a Golăt, cu făptură, cum să vede. peste toate mănăstirile aici în țară mai iscusită [2, p.190].

Consemnăm că în viața religioasă a poporului un rol deosebit îi revine și cultului moaștelor, care generau manifestări de amploare privind devoțiune generală. La români venerația moaștelor constituie un ritual prin care poporul își exprimă cuvioșenia generală, credința nestrămutată, stările

emotive, dar. într-un anumit sens, și superstițiile existente. De-a lungul secolelor, venerația moaștelor, fiind o realitate necesară și pregnantă a psihologiei religioase a poporului, exprimă neliniștea maselor, a domnitorului și a boierimii pentru destinele țării. Viața și faptele miraculoase ale sfinților cultivă la credincioși necesitatea de a se apropia fizic de ei și, mai ales, de a se atinge de lucrurile care le-au aparținut sau de moaștele lor.

Cultul și prezența moaștelor la creștinii ortodocși generează cu necesitate diverse procesiuni, practici și pelerinaje menite să aprofundeze credința și, concomitent, să contribuie la un destin mai bun al oamenilor, la asigurarea securității și a stabilității politice a țării lor. Prezența moaștelor „insuflă” oamenilor încredere și optimism în viață prin comuniunea cu cele sfinte.

Bibliografie

1. Constantinescu, Florin. O istorie sinceră a românilor. București, 2011. 586 p.
2. Letopisețul Țării Moldovei. Chișinău: Hyperion, 1990. 636 p.
3. Ștefanescu, Marin. Filosofia românească. București: Historia, 2008. 466 p.
4. Vornicescu, Nestor. Desăvârșirea unității noastre naționale – fundament al unității bisericii străbune. Craiova: Editura Mitropoliei Olteniei, 1988. 666 p.

SOLUȚII SIMPLE LA PROBLEME COMPLEXE. INTERDISCIPLINARITATE ȘI RAȚIONALITATE ÎN DREPT

Rodica Ciobanu, dr. în filos., conf. univ.
Universitatea de Stat din Moldova

SIMPLY SOLUTIONS TO COMPLEX PROBLEMS. INTERDISCIPLINARITY AND RATIONALITY IN RIGHT

The contemporary society places the human being in front of many challenges. One of the biggest challenges is the reality itself. The contemporary world struggles between order and chaos. It is the current reality that has imposed, on equal terms, the involvement of a knowledgeable subject, regardless of concerns, status, studies, wealth, etc. into a competition for survival. Thus, in order to explain the social realities and solve the problems are involved the